

პარიზის
რევოლუციონარული

1848წ.

გვანი ვ. კალანდაძისა.

გამოცემა მუშისა, № 4

თფილისი

სტამბა ვ. თავართქილაძისა

1906

1691

3. ლიბკნეხტი

1899

Я А М О

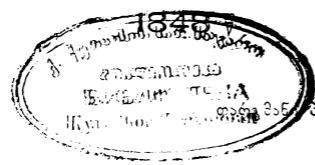
РАЙОННАЯ

БИБЛИОТЕКА

Отд. № 1

სარეზინო

რევოლუცია

3. კალაძისა

გამოცემა მუშის ნაწილი № 4

1691

რევოლუცია

1906

თფილისი

სტანბა ვ. თვაროქილაძისა

1 9 0 6

3. ლიბკნეხტი

3. *ლიბკნეხტი*

24 თებერვალს 1848 წელს პარიჯის პრო-
 ლეტარიატმა დიდის ამბით დასწვა ბასტილის
 მოედანზე „მეშხანების მეფის“ დიდებული სუ-
 რათი. სამი დღის მედგარი ბრძოლის შემდეგ
 „საზიზღარმა რევოლუციამ“ კისერი მოუგრინა
 იმ პოლიტიკას, რომელსაც ~~კლათაიტი~~ „საუკეთესო
 რესპუბლიკის“ პოლიტიკას ეძახთა და რომელსაც
 ლუი ფილაპემ 18 წლის მართვა—გამკეობის განმა-
 ვლობაში, საზოგადო სახელმწიფოებრივი სისტემის
 ხასიათი მისცა. ეს გამარჯვება მხოლოდ და მხო-
 ლოდ მუშათა მოპოვებული და მათ ძვლებზე აშე-
 ნებული იყო. იბრძოდენ მუშები, სისხლს ღვრი-
 დენ მუშები და ბურჟუაზია კი ბრძოლის დროს
 სორდებში შემძვრალი, გამარჯვების დროს
 უცბათ გამოჩნდა და მუშების სისხლით მოპოვ-
 ბული ~~გამარჯვება~~ თვითონ დაისაკუთრა. მუშებმა
 სისხლი დაღვარეს, თავკანწირუჯი ბრძოლით
 თავისუფლება მოიპოვეს და ბურჟუაზიან კი,
 რომელსაც ერთი წვეთი სისხლი არ დაუღვრია
 ისარგებლა ამ გამარჯვებით, მთავრობა ხელში

ჩაიგდო და გაბატონდა. შედგა დროებითი მთავრობა. რომელშიც მოხედენ მხოლოდ ბურჟუაზიული რესპუბლიკანელები (კრემიე, არაგო, მარნაუაძე, მარრა და მარი) და „რევოლუციის“ მოტრფიალე წვრილ ბურჟუაზიული რესპუბლიკანელები. (რედლოუი რალოლენ, ფლოკონი და სხ.) რომ უფრო აეხვიათ თვალები პროლეტარიატისთვის „ახალმა ბატონებმა“ გვერდით მოისვენს „მეცამეტე გოქივით“ სოციალისტი ლუი ბლანი (რომელმაც ბოლოს თავი დაანება მათ) და „მუშა“ ალბერი. თავმჯდომარეობდა ენამრავალი ლამარტინი, რომელიც ცდილობდა ზედმეტი ლაპარაკით და ლაყბობით დაეფარა ყოველივე შეცდომა და ნაკლოვანება.

— მუშები თხოვულობდენ „საქმეს“ ან „საქმე“ ან „დაპირება მაინც განსაზღვრული, გადაქრილი“

„ღილით 2-ი თებერვალს.— ასე იწყებს ლუი ბლანი ამ სურათის აღწერას— დროებითი მთავრობა მეცამეტე უბნის ორგანიზაციას შედგენას შეუდგა. ამ დროს უცბათ კარები გაიღო და დარბაზში შემოვიდა მუშა, რომელმაც ყველა იქ მყოფზე (მათ რიკხეში ლუი ბლანზეც) ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა თითქო მათ წინ ადამიანი კი არა ყარდილი იყო.“

დიახ, მართლაც რომ ის აჩრდილი იყო,

აჩრდილი რევოლუციის, რომელმაც მოაგონა
ლუი ბლანს და ძმათა მათ, რომ მათ ჯერ უფრო
საჭირო და მნიშვნელოვანი საქმე ჰქონდათ მო-
საწყობი, ვიდრე პარიზის მთავრობის მოწყობა.

„პირის სახეგაფით რებული ქონდა. თვალები
ცეცხლივით ანთებული და ხელში თოფი ეჭირა.
ვინ გამოგზავნა ის? რა უნდოდა მას? მან განა-
ცხადა, რომ ეს აქ მოვიდა ხალხის მონღობი-
ლობით. ამაყად ხელი გაიშვირა სასახლის წინ
მოედნისკენ, საადგანაც აუარებელი ხალხის ხმა
ისმოდა. გაჯავრებით დაძქრა იატაკზე თოფის
კონდახი და მოითხოვა შრომის უფლება. მუშას
მარშს ეძახდენ“

ამ გვართ პირველათ წარსდგა პროლეტა-
რიატი მთავრობის წინაშე. მარშმა მედგრათ შე-
ცახა მათ: ხალხი უნდობლობას უცხადებს დროე-
ბით მთავრობას ის მას არ ენდობა, და მანამ არ
დაიშლება სანამ საბოლოოთ უზრუნველყოფილი
არ იქნება მათი არსებობა, სანამ დაკანონებული
არ იქნება, რომ მათ სამუშაო მიაწოდონ. ლა-
მარტინმა მოინდომა მისი დამშვიდება, მარა მა-
რშმა უცბათ გააწყვეტინა მისი „მოთაფლულო“
სიტყვა: კმარა, კმარა, სიტყვებს თავი დაანებეთ.
კმარა პოლიტიკური ხრიკები. ხალხი გიბრნამებს
თქვენ მის მოსამსახურეებს დააკანონოთ შრომის

უფლება. ამაზე ლამარტინმა უპასუხა, რომ თუ გინდ ზარბაზანის პირზე მიმავრან ასეთ უაზრო დეკრეტს, რომელიც თავის დღეში არ განხორციელდება ხელს არ მოვაწერო, მან ხელი დაუჭირა მუშას და გაცხარებით დაუწყო ახსნა იმ განსაცდელის, რომელიც რესპუბლიკას მოელოდა. ის სკდილობდა როგორმე უარი ეუქმევენებია მისთვის ამ მოთხოვნისაზე. მარში მაინც თავისას გაიძახოდა: ჩვენ ვთხოვლობთ დეკრეტს ამასთანავე ჩვენ ძალას არ ვატანთ მთავრობას, რომ დაჩქარებით სისრულეში მოიყვანოს ჩვენი მოთხოვნისა, რადგან ამით ხელს შვეულით ასეთ გაჭივრებულ დროს. ხალხი თანახმაა სამი თვე ვადა მისცეს მათ..!»

იმ დროს როცა მარში და ლამარტინი ამ ამბავში იყვნენ, ლუი ბლანმა, რედლიუ როლენმა და ფლაკონმა ხელათ შეადგინეს, დეკრეტი რომელსაც ხელი მოაწერეს დროებით მთავრობის დანადრჩენმა წევრებმა და მათ რიცხვში ლამარტინმაც, მიუხედავად იმისა რომ ის მთელი თავისი არსებით სრული წინააღმდეგი იყო ამისი.

დეკრეტის შინაარსი ასეთი იყო:

„საფრანგეთის რესპუბლიკის დროებითი მთავრობა მოვალეთ თვლის თავს უზრუნველ ჰყოს მუშათა არსებობა სამუშაოს მიწოდებით, ამასთანა-

ნავე ის მოვალეა სამუშაო მისკეს ყველა მოქალაქეს. ის საჭიროთ სცნობს მუშათა შეერთებას, რომ ყველამ ისარგებლოს შრომის ნაყოფით”.

მარშმა მიიღო ამ დეკრეტის პირი, რომელიც იმ დღესვე გამოაცხადეს ოფიციალურ გაზეთ „moniteur“ ში მშობელმა ხალხმა მიღო სამი თვის შემშლილის ვექსილი. როგორ გამოისყიდა მთავრობამ ეს ვექსილი ამას ეხლავე დავინახავთ,

სამი დღის შემდეგ 28 თებერვალს შესდვა „მუშათა კომისია“ რომ სამუშაოს სამინისტროს მაგიერ პროლეტარიატისთვის ოქროს ბეჭედი და ვერცხლის ლამბაქი მიეძღვნათ. ლუი ბლანი თუმცა პირველათ წინააღმდეგი იყო და არ უნდოდა ამ კომედიაში მონაწილეობის მიღება, მარა ბოლოს თანახმა გახდა და 1 მარტს მისი თავმჯდომარეობით ლიუქსენბურში მოწვეულ იქნა კომისია. ცეხების დელეგატებმა „მუშათა პარლამენტობია“ ითამაშეს.

საჭირო იყო დაჩქარებით მიეღოთ რაღაც დონის ძიება მშვიერი ხალხის დასაკმაყოფილებლათ. საშიშარმა ვაქრობის და მრეწვოლოების კრიზისმა, რომელმაც მთელი ქვეყანა შემოიარა და ინგლისიდან საფრანგეთში გადმოვიდა საბოლოოთ დასცა ვაქრობა და წარმოება. კრიზისმა ბოროტ კაპიტალისტების წყალობით, რომლებსაც უნდოდათ

ამით ესარგებლათ რესპუბლიკის წინააღმდეგ, უფრო მაგრათ გაიდგა ფეხი. ცხადია, რომ თებერვლის რევოლიუციას არავითარი საბუთი არ მიუცია კრიზისისათვის, ის რევოლიუციის გამოწვევული არ ყოფილა. წინააღმდეგ კრიზისმა კი გავლენა იქონია თებერვლის რევოლიუციაზე. ასეა თუ ისე ხალხი საშინარ გაჭირებაში იყო ჩაცვიწული. პროლეტარიატი პრინციპიალურათ წინააღმდეგი იყო ქურდობის, და მდიდრების დარბევის როგორც ამას ურჩევდა რესპუბლიკის უკიდურესი მტერი დელამარი ამიტომ საჭირო იყო ძალა უნებურათ რამე გადაწყვეტილებას დასდგომოდენ და კუჭის კითხვა საბოლოოთ გადაწყვიტათ ,მით უმეტეს რომ მშვიერ კუჭების პატრონებს თოფ-იარაღიც ჰქონდათ.

დარსდა ნაციონალური სახელოსნოები. თანაშედროვე ისტორიის და გადამმახინჯებლები ამტკიცებდენ და ამტკიცებენ, რომ ნაციონალური სახელოსნოები სოციალიზმის შვილი იყო. ნამდიათ კი ეს სახელოსნოები სოციალიზმის სასტიკ მოწინააღმდეგის მარის მოწყობილი იყო. მარის ორი კურდღლის დაჭერა უნდოდა ამით: პიოველათ მას უნდოდა ამით სიძულვილი და ზიზღი დაეღესა სოციალისტურ მისწრაფების წინააღმდეგ და ლიუკსენბურგის კომისიით სრომელშიც სოცია-

ლიზმი მეფობდა, მოწინააღმდეგე პარტია შეექნა და მისთვის დაეპირდაპირებია, მეორე მას უნდოდა **შეედგენა რაზმი მუშა-სოციალისტების წინააღმდეგ**. თომა, რომელიც ხელმძღვანელობდა ნაციონალურ სახელოსნოებს, („მა გენერალ თომასი, რომელიც მოკლეს 18 მარტს 1871 წელს“) მოგვითხრობს, რომ 1848 წელს პარიზში მარიმ შემდეგი უბრა მას: არ შესწუხდეთ მუშების გამრავლებით ნაციონალურ სახელოსნოებში, რაც მეტი იქნება მით უკეთეს, მხოლოდ ეცადეთ თქვენკენ მიიმხროთ. ფულებს ნუ დაზოგავთ; უკანასკნელ შემახვევაში თქვენ საიდუმლო ფონდიდან მიიღებთ ფულებს. როდეს ფიქრობთ შეგიძლიათ თუ არა უწინამძღვრო ამ ხალხს? შორს არ არის ის დღე, როცა ჩვენ ისინი ქუჩაში დაგვიპირდება ეცადეთ მათ შეიარაღებას.“

ამ სიტყვებს დამტკიცება აღარ სჭირია, საჭიროა დაუმატოთ, თომ თომა, რომელიც ეს მოგვითხრობ სოციალისტი არაა, პარიკით სოციალიზმის სასტიკი მოწინააღმდეგეა. მარა ის ინდენათ პატიოსანი იყო რომ არ ინდომა ასეთ საზიზღარ საქმეში ჩარევა.

პატონი მარი გულის ფანჯკალით ელოდა სამი თვის გასვლას, რომელიც პროლეტარიატმა ვადათ დაუდვა დროებით მთავრობას და ემუხადე-

ზოდა კიდევ ამ დროსთვის.

ამ დროს განმავლობაში თებერვლის შიშით წელში გატეხილმა ბურჟუაზიამ თავი წამოჰყო, ფეხი მოამაგრა და გადაწყვიტა პირველ შემთხვევითათანავე გაენადგურებიათ მუშა სოციალისტები. ნაციონალურ კრებაზე წესიერების პარტიას, მთავრობის უაზრო მოქმედების და თანდღაობის წყალობით, უმრავლესობა შეადგენდა. მიუხედავად ამისა მათ კიდევ ვერ გაეხედნათ ნიღბის ახლა და აშკარათ გამოსვლა.

შემშინლობის ვექსილის სამი თვის ვადა უკვე გათავდა, მარა არავინ მის გამოსყიდვას არ ფიქრობდა. პროლეტარიატმა უკანასკნელათ თავს **ძალა** დაატანა, განაგრძო **შემშინლი** და **შაქლარ** ბურჟუაზიას დრო-მისცა სისრულეში მოეყვანათ დანაპირები.

გავიდა დრო და ბურჟუაზია აშკარათ დარწმუნდა, რომ მოლოდინი არ შეუსრულდა, ნაციონალურ სახელოსნოს მუშები, რომლებზედაც ის დიდ იმედს ამყარებდა, არ გახდენ თავიანთ ძმებ სოციალისტ მუშების ჯალათათ. ჯერ სანამ ნაციონალურ სახელოსნოებში შევიდოდენ ეს მუშები ძალიან შორს იყვენ სოციალიზმზე, სოციალიზმის მათ არაფერი გაეგებოდათ, მარა შეწყვეს თავი თუ არა **სახელოსნოში** შრომის პი-

ბები პირდაპირ სოციალიზმის გზაზე აყენებდა მათ, ისინი, როგორც საზოგადოთ ყველა მუშე-
ბი, ამ პირობების **წყალობით** უკიდურესი სოცი-
ალისტები ხდებოდნენ. ბურჟუაზია საშინლათ მო-
სტყუვდა, მას უნდოდა სოციალიზმის მოწინააღმ-
დეგე წესიერების პარტიის რაზმი შეედგინა ნამ-
დვილათ კი წესაერ ბის პარტიას მოწინააღმდეგე
და სოციალიზმის მომხრე რაზმი კი შექმნა. სა-
ჭირო შეიქმნა ნაციონალურ სახელოსნოების და-
ხურვა, მარა ასე ჩქარა ამის სიარულეშა მოყვა-
ნა მოუხერხებელი იყო. საზაგიეროთ ბურჟუაზიამ
უფრო სხვა ხერხს მიმართა და ერთ მშვენიერ
დღეს 110, 000 მუშას რომლებიც წვითა და და-
გვით ~~დღივს დაუქმდნ~~ ~~მოულობდნ~~ ნაციონა-
ლურ სახელოსნოებში. გამოუცხადა ან ჯარში
ჩაწერილიყვენ და ან სადღაც შორს წასულიყვენ
ქაობის დასაშრობათ. ჯარში რომ ჩაწერილიყვენ
მათ ბურჟუაზიისთვის უნდა ებრძოლათ და პრო-
ლეტარიატის, თავისი თავის წინააღმდეგ მახეი-
ლი უნდა აეღოთ. მათ ელოდათ ავანტიურობა
და თიოქრის სიკვდილი ქაობის ციებისგან-პრო-
ლეტარიატმა უღრმესი ზიზლით უაპყუო ეს უნა-
მუსო წინადადება. ან სიკვდილი ან სიცოცხლე
თუ ბრძოლა იქნება ისევე ჩვენთვის, პროლეტა-
რიატის საქმისთვის ვიბრძოლოთ და მისთვის და-

ვღვაროთ სისხლო გადასწყვიტეს მუშებმა.

დრო იყო ასე თუ ისე უნდა გათავებულიყო საქმე. მთავრობამ ყოველ მხრიდან მოაყენა პარიეს ჯარი, რომლის იმედი მას ქონდა: ტკბილი სიტყვებით და ქრთამებით მიიმხრო თავისკენ გვარდიის სათადარიგო ჯარის კაცებს, რომლებიც იმდენათ გონება დაბნელებული და შეუგანებელი იყვენ, რომ არავითარი წარმოდგენა არ ქონდათ კლასობრივ შეგნებაზე და ბურჟუაზიისთვის აღვლილი გამოსაყენებელი იარაღი იყვენ: რაკი საქმე ასე კარგათ მოეწყო ბურჟუაზიას უკვე შეეძლო ნიღაბის ახდა და თავის ფიზიონომიის აშკარათ გამოჩინა.

15 ივნისს თუნანსთა მინისტრმა ბურჟუაზიულმა რესპუბლიკანელმა გუდუომ ნაციონალურ კრებაზე შემდეგი განაცხადა: საქირთა დაუყონებლოვ დაიხუროს ნაციონალური სახელოსნობი. თან და თანობით მათი განადგურება შეუძლებელია, ეს ერთბაშათ უნდა მოხდეს! ეს კითხვა ეხლავე უნდა გადავკრათ. ჩვენ ისედაც ბევრი დრო დავკარგეთ. ჩვენ ქვეშ ყოველგან ასაფეთქებელი ნაღმებია ჩაწყობილი“

თუმცა კრების ზოგიერთი წევრები ცდილობდნ აეცდინათ მათთვის ეს მოულოდნელი განსაცდელი და ურჩევდნ მათ თავი დაენებებიათ

ამ პრუდეგჯისთვის, მარა ამოთ, უმრავლესობის შეჩერება შეუძლებელი შეიქნა. ორი ათასი ფრანკი, **რომლებსაც** ნაციონალურ სახელოსნოებზე გონივრულათ მოხმარებით, შეედლო ფრიად დიდი სარგებლობა მოეტანათ საფრანგეთისთვის, სამარეს უთხრიდა საფრანგეთს და ნამდვილ გაკოტრების გზაზე აყენებდა მას. მართალია მაშინდელი საფრანგეთი იმდენათ მდიდარი იყო, რომ **შეედლო** სახელის გულისთვის მილიარდებია დაეხარჯა და ისე დაეხწია თავი სირცხვილისგან, მარა თანაც ის უძლურ იყო დაეხსნა სიკვდილისგან დამშეული მუშები, რომლებიც სამუშაოს თხოულობდენ. რასაკვირველია, იმ შემთხვევაში, თუ მუშები დაივიწყებდენ თავიანთ მიზანს, დაანებებდენ თავს „უაზრო სოციალიზმის აჩრდილით“ გატაცებას და თანახმა გახდებოდენ მუხლი მოეყარათ კაპიტალის წინაშე და თავყანი ეცათ მისთვის, საჭირო თანხას მათ სიკვდილიდან დასახსნელათ „საიდუმლო ფონდადანაც“ კი გადადებდენ. გუჯეოს წინადადების მოსახსენებლათ უმრავლესობამ ეზუიტი ფალსუ აირჩია. ამან აშკარათ დაანახა ყველას რა უნდოდა უმრავლესობას.

18 ივნისს ნაციონალური სახელოსნოების მუშებმა შემდეგი შინაარსის განცხადება გაუგზავ-

ენეს გუდგოს: „ჩვენ მუშაობის სურვილი გვაქვს, და სამუშაო კი არაა, ისეთი სამუშაო, როგორიც ჩვენ ნიქს შეეფერება. ჩვენ ვთხოულობთ სამუშაოს, თქვენ თხოულობთ ნაციონალურ სახელოვნობების დაუყონებლივ დახურვას. მერე დაფიქრებულხართ თუნდ ერთ წუთს, რა მოუვა იმ მუშებს რომლებიც ამ სახელოსნოში მუშაობენ? რა უნდა ქნას 110, 000 მუშამ და მათმა ცოლ შვილმა, რომლების სიკვდილ-სიცოცხლე ამ სახელოსნოებზეა დამოკიდებული. ნუ თუ გინდათ ისეთ პირობებში ჩაგვყენოთ, რომ სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილნი საშიშარ საქმეს დავადგეთ?

ვერც ამ განცხადებამ და ვერც სხვამ ვერავთარი გავლენა ვერ იქონია გულქვა ბურჟუეზებზე! ან კი რაზე შეიწუხებდნ თავს, როცა პარტიის გარშემო ბლომა ჯარი იდგა, მომენტი მოახლოვდა დროა ანგარიში გავუსწოროთ პროლეტარიატს, დროა ბოლო მოვუღოთ რევოლუციის აჩრდელს, სამუდამოთ ფეხქვეშ გავსრისოთ ჩვენი მოვალე, რომლის არსებობა ჩვენ გვაგებინებს ვადის მოახლოებას. დროა ბოლო მოვუღოთ პროლეტარიატს, რომელიც ბჭობს თავის უფრეებზე და ჩვენს მოვალეობაზე მხოლოდ მარტო საფლავს შეუძლია ამ საშიშარ მტრის დაჩუმება! — დროა

ბოლო მოვლის უვლა ამას—პკობდა ბურჟუაზია.

სანამ ნაციონალური კრება ფალლუს წინადადებას მიიღებდა მთავრობამ 21 ივნისს გამოსცა დეკრეტი რომლის ძალითაც ნაციონალურ წახედონსოკის მუშები ან ჯარში უნდა ჩარიცხულიყვნენ ან და ქაობიან ადგილებში უნდა წასულიყვნენ სამთავრო.

მოთმინების ფიალა უკვე აივსო პროლეტარიატმა ერთხელ კიდევ სცადა ძალა დაეტანებია ბურჟუაზიისთვის შეესრულებია დანაპირები, გამოესყიდათ „შიმშილის ვექსილი“ მარა ამათ. დეკრეტის გამოცემის მეორე დღეს, რამათაც ბურჟუაზია იწვევდა პროლეტარიატს, 22 ივნისს 1848 წელს 1, 500 მუშა ორატორ პულოლის წინამძღოლობით დროშებზე გემართენ ლიუკსემბურგის სასახლისკენ, სადაც ამ დროს სხდომა ჰქონდა აღმასრულებელ კომისიას და მოიხიბოვეს „მოქალაქე მარი“, მუშათა მთავარი ჯ ლათი. ეს იყო დილის ათ საათზე პულოლი მიიღეს.

— მოქალაქე მარი, საფრანგეთის რევოლუციის წინ...

უკაცოვართ?—გააწყვეტინა მარიმ—ჩვენ მგონია ძალიან შორიდან დავიწყეთ; არ დაივიწყეთ, რომ დრო ჩემთვის ძვირფასია...

— თქვენი დრო თქვენ კი არა ხალხს ეკუთნის.

— მოქალაქე პუეოლი, თქვენ დიდი ხანია გიცნობდი და თვალ-ყურსაც გადევნებთ.

— ეგ ჩემთვის სულერთია. მას შემდეგ რაც მე ხალხის სამსახურს თავი შევწირე, მე ვისწავლე მუქარის წინ არ დავიხიო. თქვენი მუქარა ტყუილია. ეხლა ამას თავი დავანებოთ, გნებავთ მოგვისმინოთ?

— რაკი აქა ხართ შეგიძლიათ ილაპარაკოთ.

პუეოლმა აუხსნა მას რატომ იყვენ მუშები გუშინდელი დეკრეტის წიააღმდეგნი. ამაზე მარტომ უპასუხა.

— მესმის თქვენი სიტყვები, მარა უხდა გახსოვდეთ შემდეგი: უკეთუ მუშები არც ჯარში გაეწერებიან და არც პროვინციებში წავლენ ჩვენ ძალით გავგზავნით მათ, გესმით?

— ძალით! ძალიან კარგი. ეხლა ჩვენ გავიგეთ ვისთანაც გვქონია საქმე. ნახვამდის მოქალაქე.

მუშები მოუთმენლათ ელოდენ სასახლის წინ თავიაცთ რწმუნებულის დაბრუნებას. მოისმინეს პასუხი, პუეოლი გაუძღვა ხალხს მოედნისკენ, სადაც წარმოსთქვა მოკლე სიტყვა. „ამხანაგებო“ სთქვა მან — მთავრობამ გვიღალატა; მთავრობამ სასტიკათ მოგვატყუა; დღეის შემდეგ ჩვენ იმის ნურავითარი იმედი ნუ გვექნება: ჩვენ თვითონ უნდა ვუშველოთ თავის თავს: „დღეს საღამოს 8 საათზე პანთეონთან შეიკრიბეთ“.

გაათავა მან.

„ჩვენ მოვალთ“...

მართლაც საღამოზე დანიშნულ ადგილას 5000 კაცი შეიკრიბა. დაიწყეს სიტყვების წარმოთქმა. — ჩვენი მოტყუება უნდათ ისე, როგორც 1843 წელს, მარა ჩვენ მათ ნებას არ მივსცემთ; ჩვენი ასე უნამუსოთ გათელვისას, უმჯობესია ბრძოლაში დავიხოცოთ, ვიდრე შიშხილით. სამუშაო ან სიკვდილი!

— დაიფიცეთ, რომ მედგრათ იბრძოლებთ თავიანთ უფლებებისთვის— დაიქექა პუჟოლმა. — ვფიცავთ!

ხვალ დილით ექვს საათზე ამავე ადგილზე! მოხვალთ!

დილით 23 ივნის 1848 წელს მოედანზე 10 ათასამდე მუშამ მოიყარა თავი. პანთეონის კრებაზე დადგა პუჟოლი და შემდეგი წარმოსთქვა:

— მოქალაქენო! თქვენ შეასრულეთ თქვენი სიტყვა გმადლობთ: წინ!

თავიანთ წინამძღოლების ჩვენებით, რომლებსაც განსაკუთრებული ნიშნები ეკრათ მკლავზე, და ხელში დროშები ეჭირათ, ბრბო რიგზე დაეწყო და გაემართენ ბასტილიის მოედნისკენ. წყნარათ გაიარეს თავისუფლების ძეგლთან სადაც წინეთ მონობის ცოცხლათ გამომხატველი ბასტილია მრისხანეთ გადმოსცქეროდა, მონობის ჯაჭვებში გახლართულ პარიეს. ისე, როგორც

ოდესღაც გლადიატორები მიესალმებოდნენ ხოლმე ცეხორებს, რომლებიც სიამოვნებით უცქეროდნენ მათ სამკვდრო—სასიცოცხლო ბრძოლას, პროლეტარებმა მისცეს უკანასკნელისათვის თავისუფლებას;

თავისუფლება! შენი გულისთვის მოვდივართ სასიკვდილოთ შენ გიძღვნიტ ჩვენ უკანასკნელ სალამს:

ცოტა ხნის უკან გაისმა ხმა: „სენდენის ქუჩისკენ“.

--გაჩერდით!

მუშათა ბატალიონები სენდენის ქუჩაზე გავიდა. ცოტა ხნის სიჩუმე ჩამოვარდა და შემდეგ ისევ გაისმა მქუხარე ხმა:

— „იარაღს მოჰკიდეთ ხელი“.

ყველანი თავ თავის ადგილას დადგნენ და თავიანთი მოვალეობის ასრულებას შეუდგნენ.

არ გასულა დიდი ხანი რომ მუშებს ყველა უბნებზე და აგრესენტების უმთავრესი ადგილები ბარიკადებით მოიფინა ისე სწრაფლათ მოხდა ყველაფერი რომ ბარიკადების გაკეთებას ხელის შეშლა ვეღარ მოასწრეს ბრძოლა თან დათან გახურდა. სამი დღის განმავლობაში საშიშარი ბრძოლა იყო, ბარიკადებზე ამაყათ ფრიალებდა წიხელი და შავი დროშები. ამ ბრძოლას უნდა გადაეწყვიტა ან სიკვდილი ან თანამედროვე წყობილების ძირიანათ აღმოფხვრა.

პროლეტარიატი თხოულობდა პურს და თავისუფლებას. ბოლოს 26 ივნის სამჯერ უფრო მეტმა ძლიერმა მტერმა (150,000—50,000—ის წინააღმდეგ) აიღო პროლეტარიატის უკანსკელი სიმაგრე და გასრისა ეხალი საზოგადოების გმირი— მოხაშენი. დამარცხებულ მუშათა გაცივებულ გვანზე ამ დღეს ბუჩუქუხიამ ქეთი გამართა და გამარჯვებით დაშვრტლმა შური იძი: ტყვეთ ჩავარდნილ და დაქრალ მებრძოლ მუშებზე.

II

ყველგან გაცხარებული ბრძოლა იყო; როგორც კი აიღებდენ ბარიკადას მაშინვე ხოცავდნ ყველას ვინც იქ იყო. პარიუს ყოველ კუთხიდან მოაწვა ნაციონალური გვარდია „წესიერების“ დასაცველათ. წმინდ ასევერიანეს ქუჩაზე გამხეცებული სალდათები პირდაპირ თანჯრიდან ისვრიდენ აჯანყებულებს ქუჩაში ამ სიტყვებით: „ეს ძაღლები ერთ თოფის გასროლათაც არა ღირსო.“ ბევრმა აჯანყებულმა მუშებმა მიიყვანეს თავიანთი ცოლშვილი ბარიკადებზე, „რაკი ჩვენ არ შეგვიძლიან მაგათი რჩენა ისევ ერთათ დავიხოცოთო“. როცა ქმრები იბრძვიდნ ცოლები თოფის წამალს უმზადებდნ და ბავშვები ტყვიებს ასხამდნ. ღამ დამობით, როცა მებრძოლთ ეძინათ, ქალი-შვილები ქვებს აგროვებდნ და ბარიკადებს ამაგრებდნ.

თავის დღეში გაბატონებული კლასი ვერ

მოიხრეს იმ უნამუსობის ჩირქს, ამბობს ერთი ბურჟუაზიული რესპუბლიკანელი რომ მან დაარღვია პირობა და როცა აჯანყებული მუშები დანებდა ერთი არ გაუშვია, სუყველანი დახოცაო. არასოდეს რევოლიუციის შემდეგ ამდენი ტყვე არ ყოფილი (15 დან 20 ათასამდე) და არასოდეს ასე მხეცურათ არ მოქცევიან დამარცხებულ მტერს. ბარიკადებზედ დახოცილთა რიცხვი 500 მდე იყო; დახოცილ ტყვეებთა რიცხვი კი, თუმცა ეს დაუჯერებელია, მარა 2000; 3000 მდე იყო. ბურჟუაზია ანგარიშ მიუცემლათ მოიქცა, ის დათვრა გამარჯვებით და ხარბათ დაეწათა მუშათა სისხლს. არა არ შეიძლება (?) ამაში კავენიაკი გავამტყუნოთ, თუმცა ის დანაშაულია იმაში, რომ მან დროზე არ მიიღო ზომები ამ უბედურების თავიდან ასაცდენათ.

ბევრ თავის პროკლამაციებში ის უცხადებდა მუშებს, რომ რესპუბლიკა სიხარულით მიიღებს აჯანყებულებს, რომლებიც სინანულს გამოაცხადებსო. თითქმის უკანასკნელ პროკლამაციებშიაც სწერდა: „წყეული იყოს ჩემი სახელი თუ მე უაღიანხმდე იმაზე, რომ გამარჯვებულების და დამარცხებულების გარდა რამე ნახოს ჩემმა თვალებმა, მსხვერპლი ასე იქნება“.

ამ დაპირების წყალობით მრავალი მუშები დამორჩილდნ. ამით ისარგებლა ბურჟუაზიამ და ჯალათობას მიჰყო ხელი; ბევრი მათგანი და-

ხვრიტეს, ზოგიც გაგზავნეს ქალაქის სახლში, მარა მანამდე ველარ, მიახწიეს გზაზე დახოცეს ყველანი. აუარებელი ტყვეები გაგზავნეს ხიდზე, სადაც ორივე მხრით გამწკრივებული იყო გვარდიის ჯარი და როგორც კი ტყვე შედგამდა ფეხს ხიდზე მაშინვე ესროდენ და კლავდენ. ჯარი იმდენათ შიშობდა როლში, რომ ანგარიშს მიუცემლათ ესროდენ, რის შედეგით რაზდენიმე ამხანაჟ ჯარის კაცის სიკვდილი იყო. ლუი ფილიპეს ხიდიდან ორმოცი აჯანყებული გადაისროლეს წყალში ვითარცა ნაფოტი. ბევრი მკინარე სენაში გადაჰყარეს და ზევიდან თოფებს, ესროდენ და ჰკლავდენ ერთ აჯანყებულს, რომლებმაც წინამდღეგობა გაუწია ჯარს, ერთმა სალდათმა ზურგში დასცა ხიშტი და როცა მან სიმწრისაგან საშინლათ დაიღრიალა და მოინდომა გაქცევა, 27 მა სალდათმა ერთათ დახალა თოფები გამხეცებულმა სალდათმა ეს არ აკმარეს და როცა მისი დაფლეთილ, გაციებული გვამი მიწაზე ეგდო თოფის კონდახით დანაყეს თავი, რომ არ გაცოცხლებულიყო.

მაგრამ (დროებითი მთავრობის წევრი და კავენიაკის კაბინეტის მინისტრი) ამჯობინა ტყვეები ქალაქის სახლის სარდაფში ჩაეყარა, ვიდრე გვარდიისთვის გადაეცა, რადგანაც გვარდია შეუბრალებლათ ხოცდა მათ.

დაუჯერებელ ამბავს გადმოგვცემენ რა საზარელ მდგომარეობაში იყვნენ ტყვეები სალდათებში. სარდაფში წყალი იდგა და ტყვეები მუხლამ-

დე წყალში იდგენ, საცოდავით ერთი ერთმანეთს ეკროდენ და ელოდენ სიკვდილს. სარდაფში 32 საფეხურთა კიბე ჩადიოდა და ამ სიმაღლიდან რომელიც ბურთს ისე ისროდენ საბრალო მუშებს. ასე რომ ნახევრათ მკვდარი ეცემოდა ძირს აყროლებულ წყალში. ბევრი მათგანი სამი დღის განმავლობაში უჭმელი ეყარენ. როცა რომელიმე დაქრილთაგანი წყალს მოითხოვდა, გვარდიის სალდათები წყლის პაგიერ მათ ტყვიებს უგზავნიდენ. ისროდენ ფანჯრიდან ანგარიშ მიუტოლათ. ერთმა ოფიცერმა მოინდომა ამ საშინელების აკრძალვა და ამისათვის ის კინაღამ მოკლეს სალდათებმა.

ბევრი დაქრილები იქვე კედებოდენ და მათი ამოტანა შეუძლებელი იყო, ცოცხლები ყოველ წუთს ელოდენ სიკვდილს ამ მყრალ და ბნელ სარდაფში, სხვა და სხვა ხულოგან აფიცრების მეთაურობით დაარსდა სამხედრო სასამართლო, სადაც ყოველივე კანონს გარეშე, აფიცრების სურვილით სიკვდილით სჯიდენ აჯანყებულებს.

დანაშაულობის დასამტკიცებლათ საკმარისი იყო გამურული ხელები, რომ სიკვდილით დაესაჯათ. გამურული იმის ნიშანი იყო, რომ თოფის წამალი უხმარიაო, შეამჩნევდენ თუ არა ვისმე პირდაპირ ხვრეტდენ. დახედავდენ ხელზე და ვისაც გამურული ხელი ჰქონდა ცალკე კა-

რებში უშვებდენ, და „გაუშვიათო“ დაძ ხებდენ
ეს იმის ნიშანი იყო, რომ მოკალითო. გა-
ივლიდა თუ არა კარებს ტყვე იქვე უსულლოთ
ღცემოდა ტყვიით გულ განგმირული. ზოგს მათ-
განს რკინის ქანგებზედ ჰკადებდენ და ახობდენ
ეხოში დახოცილთა გვამების მთელი გორა იყო
გაკეთებული.

როცა ქალაქის სახლის სარდაფი ტყვე
მუშებით ისე გაიქედა, რომ ალაგი აღარ იყო
და ჯარს კიდევ ნოჰყავდა. დარაჯები უკანვე
ისტუმრებდენ და „აქ ალაგი არ არის წმინდა
ჰაერზე წაიყვანეთ“ უყვიროდენ. ეს სიტყვები
იმის ნიშანი იყო, რომ წაიყვანეთ და დახოცეთო.
ქინის აჯანყების შემდეგ ეს საზარელი სიტყვე-
ბი „გაიყვანეთ წმინდა ჰაერზე“ კიდევ დიდხანს
შიშის ზარს გვრიდა ყველას, როგორ აუარებე-
ლი ხალხის სიკვდილით დასჯის ნიშანი. ეხლაც
აჩვენებენ ს. ჟანის დარბაზს ქალაქის სახლში
სადაც დახოცილთა მთელი გროვა ეყარა და
წყლის პირის ქუჩას სადაც ადამიანთა სიხლის
ნაკადული. ხრიალ-ხრიალით მიექანებოდა ქუჩა-
ში. ბევრი უბნები ეხლაც ახსოვთ მცხოვრებე-
ლებს, როგორი ბარიკადები იყო გამართული და
აჯანყებულებს სიკვდილით სჯიდენ. როცა მეც-
ხრე ოლქის ნაწილი აიღო ნაციონალურმა გვარ-
დიამ, ყველა მუშები, რომლებიც კი ტყვეთ
წაუვარდათ ხმა ამოუღებლივ დახვრიტეს და გვა-

მები ისე ეყარნ თითქო განგებ ბრიკადებო გაუკეუებიათო. გამხეცებული გვარდიელები ხელფებს უკრავდენ აჯანყებულებს და ისე ისროდენ მდინარეში.

ქუჩაში ნამდკილო ომი იყო გამართული და ვის-ც მოასწრობდენ უმოწყალოთ ელეტდენ. გამხეცებული ჯარისთვის არ იყო არავითარი შებრალება.

წ. იოანეს მოედანთან ერთ ქუჩაში მოიმწვდინეს ხალხი და ამბობენ, რომ როცა მათ ხვრეტდენ ფანჯრებიდან*) სტკებოდენ ამ სანახაობით და ტაშს უკრავდენო.

მშრალი სიტყვებით ძნელია იმ საზარელი მდგომარეობის აღწერა რომელშიაც სარდაფებში ჩამწყვდეული აჯანყებულნი იყვენ. ისეთი ბედნიერნი, რომლებიც სადმე კუთხეში ტალახის გროვას იპოვნიდენ, რომ ჩამოიჯდარიყვენ ზეთ, ივიწყებდენ ყოველივე ზიზლს, ივიწყებდენ, რომ ეს სიბინძურე იყო და თავიანთ გამურული პირის სახით მაგრად ეკროდენ ამ ტალახის გროვას, რომ ცოტათი გაეგრძელებიათ ანათებული სახე ერთმა შემთხვევით დაჭრილმა, მარშალმა, იშოვნა პატარა ალაგი ორ ფიცარ შუა, მოი-

*) რასაკვირველია ეს ქალები „მაღალ“ განათლებულ წოდებას ეკუთვნიან. პროლეტარიატის ქალებს არ შეუძლიათ ტაში დაუკრან მაში, როცა მათ ძმებს ხოცდენ.

კუნტა ძალღივით და ამ ყოფაში გაატარა სამი დღე ღამე. ზოგიერთები, რომლებიც სარდაფის ფანჯრებთან ახლოს იყვნენ, შეეძლოთ ცოტაოდენი ცივი ჰაერის ჩაყლაპვა, მარა ვაიმათი ბრალი, საშიშრათ ეს ერთი ბეწო ჰაერის ჩასუნთქვა **სიცოცხლეთ უჯდებოდათ**. დარაჯები როგორც კი შეამჩნევდნენ ფსემს ფანჯარასთან, ან ხმა მაღლა ლაპარაკს გაიგონებდნენ სარდაფიდან უნამუსოსთ ესროდნენ თოფებს და ხოცდნენ. ამისგამო საბრალო ტუსადებს ხმა ვერ ამოეღოთ და ჩურჩულით ეკითხებოდნენ ერთმანეთს, სად დაიქირეს, მართლა დახოცდნენ, როგორც ხმები დადიოდა თუ არა და სხვა. ჯალათი დარაჯები ჩურჩულით ლაპარაკსაც არ ანებებდნენ და ემუქრებოდნენ ერთი სიტყვა რომ გავიგონოთ ფანჯრებს ამოგიქოლავთო. ფანჯრების ამოქოლვა კი იმას ნიშნავდა, რომ ყველა იქ მყოფნი უჰაეროთ დაიხრჩობოდნენ და ამის შიშით ტანჯულ მუშებს ხმა ვერ ამოეღოთ და საზარელ მდგომარეობაში ატარებდნენ დღეებს. სიჩუეს ხანდახან ახალ მოყვანილ ტუსადის საზარელი კენესა არღვევდა მარა ჯალათი დარაჯები იმათაც მალე აკმენდინებდა ხმას. სარდაფში ისეთი საშიშარი სიციხე და მყრალი ჰაერი იდგა, რომ ბევრი სულ ტიტველი ეყარა, მარა იფლი მაინც წყაღივით ჩამოსდიოდა. ამბობდნენ, გვარდიელებმა იმდენ სიმხეცეკვდეს მიალწიეს, რომ სარდაფების ფანჯრები

ამოქოლცს და ყველა იქ მყოფნი კატებივით გამოიხრჩობოდენ, რომ სალდათები დროზე არ მიშველებოდენ და არ გაეღოთ ფანჯრებო.

III

აუარებელი ტყვეები ჩაჰყარეს ქალაქის სახლის ქვეშ ორმოებში, რომლებშიც თითქმის მთელ პარიჟის ნახევარ მცხოვრებლებს დაიტევდა იმოდენა იყო. იქ, ამ ორმოში, ისეთი საწინეღისიცივე იყო რომ ყველა იქ მყოფნი გიჟივით აქვთ იქით დაზობოდენ, რომ ცოტათი გამთბარიყვენ. ცაჳ ქვაზე დაწოლა'აც ვერავენ ბეღავდა.

როცა ამ გაუთავებელი სირბილით იღლეზოდენ ერთი მეორეს ეკვრებოდენ, რომ ცოტათი შეეზობარიყვენ. დრო გამოშვებით როგორც ძაღლებს ჩამოუგდებდენ ხოლმე პურს და ამ დროს ისეთი ჩხუბი ასტყდებოდა ხოლმე ლუკმა პურისთვის, რომ თვითეული მათგანი მხათ ჟო წაეხრჩო მაწინააღმდეგე ოღონდ შიმშილი მოეკლა.

ზოგიერთი ტყვეები ტიულიერის სასახლის ქვეშ ორმოებშიაც იყვენ ჩაყრილი. არავინ მგონია ისეთ საზიზღარ მდგრმარეობაში არ იქნებოდა, როგორც ეს საცოდავები იყვენ. ენა ვერ ასწერს მათ საშიშარ ტანჯვა-წვალებას. დარაჯები სასტიკაა უშლიდენ მათ. პატარა სანათურებთან მისვლას, საიდანაც სინათლე ჩადიოდა ორმოში მეტის მეტ ციწროობის გამო ზოგიერთი მათგანი, თავის და უნებურათ მიუახლოვ-

დებოდა. სანათურს, დაინახავდა თუ არა
დარაჯი უნამუსოთ ესროდა თოფს და იქვე
მოკლავდა. დარაჯები განძრევის ნებასაც კი არ
აძლევდა საბრალოებს, და ყოველ წუთს მზათ
იყვენ იქვე მოეკლათ უკეთუ რომელიმე მაუჯანი
სანათურს მიუახლოვდებოდა ცივი ჰაერის ჩაა-
ყლაპავად. ამის ასრულება ძალა უნებურათ შეუ-
ძლებელი იყო, რადგან ორმოში ისე საშიშარი
მყრალი უნი იდგა, რომ იქ მყოფნი თავის და
უნებურათ ინსტიქტიურ¹ სანათურს უახლოვ-
დებოდნენ და ცივი ჰაერის მაგიერ დარაჯის მურ-
ტალი ტყვიით გულ განგმირული იქვე ეცემოდ-
ნენ. ამ საშინელ მდგომარეობაში ორასამდე კა-
ცი ჰკლავდნენ შესცდა ამ ორმოში. როცა ისინი
ნიუახლოვდებოდნენ სანათურებს. დანარჩენები
უყვროდნენ დარაჯებს „არ ესროლოთ გიჟები
არიან“-ო, „ნუ უშვებთ აქეთ“ იყო პასუხი.
„იმდენი გიჟებია აქ რომ, ყველას დაჭერა ჩვენ
არ შეგუძლიან“-ო უყვიროდნენ ტყვეები. „და-
ახრჩვეთო ყველანი, თორემ ყველას ამოვუღებავ-
თ“-ო ჩასძახოდნენ დარაჯებო და ამ სიტყვების
შემდეგ იგრიანდებდა თოფი და რომელიმე გიჟ-
თავანი იქვე ეცემოდა უსულოთ. თოფის ხმაზე
ყველანი მიჩუმდებოდნენ და სიჩუმეს მხოლოდ
გიჟების საზარელი ხარხარი არღვევდა. ყველა
იქ მყოფმა კარგათ იცოდა, რომ სიკვდილი
ელოდა მას, ყველა სანათურებიდან მათკენ სალო-

დათების თოფი იყო მიშვერილი, მარა კითხვა მხოლოდ იმაში იყო ვან მოკვდებოდა უწინ.

დეპუტატმა კორმენიმ, რომელმაც იმდენი გაბედულება იქონია, რომ ამ უბედურების მდგომარეობაში შევიდა, ბედანება გასცა, რომ მკვდრები გამოეტანათ ორმოდან. თიჯონ ზოინდომა ორმოში ჩასვლა და თავის თვალით ნახვა ყველა ამ საშინელების მარა, გადადგა თუ არა ფეხი კარებზე ისეთი საშინელი მყარალი სუნი მოხვდა, რომ თავბრუ დაეხვა და კინალამ დაეცა. ამ დეპუტატების წყალობით გადარჩა ხელხი სახადისაგან ამოყვლეტას.

ასე ბარბაროსულათ ექცეოდენ ყველა იმ ტყვეებსაც, რომლებიც სამხედრო სკოლის ქვეშ ორმოებში, წმინდა ბენედიქტეს მონასტერში და სხვაგან ეყარნენ. ერთ სატუსალოში დაჭრილი ტყვე ცოცხლათ დასწევს.

განა დასაჯებელია ის, რომ ასეთ საზარელ მდგომარეობაში დარჩენას არჩევდენ ტყვეები, ვიდრე გარეთ გამოსვლას?! დარაჯი საუდათები ხშირათ ეუბნებოდენ მათ. „თქვენ საყვედურობთ, რომ ასეთ პირობებში ხართ მარა გარეთ რომ გაგიშვათ ნაციონალური გვარდია არც ერთს თქვენგანს არ დაინდობდა და ღორეივითი გამოგჭრიდენ ყელებს“-ო.

ეს მართლაც რომ ასე იყო. ტყვეები იმ ნადირის მდგომარეობაში იყვენ, რომლებიც შტერს

გაურბის და თავი საშიშარი ადგილისთვის შეუ-
ფარებია. თუმცა ეს გრძნობს, რომ ამ საშიშარ
ალაგზე ყოფნა მეტის მეტათ აუტანელია მისთვის,
მარა ძალა უნებურათ რჩება იქ, რომ მტრის
მსხვერპლი არ გახდეს. ჯაღი, რომელიც ტუსა-
ლებს ახლდა, დიდის გაჭირვებით იცავდა მათ
გამხეცველ გვარდიელებსაგან. საბრალო ტუ-
სალებს შიშის ზარს სცემდა იმის მოგონება,
რომ ორმოდან ამოვლის დროს მათ თოფებს
დაუშენდენ ნაციონალური გვარდია. ისეთი
შეხედულობა დაიმსახურეს მათ საზოგადოთ, რომ
თითქმის ივნისშიაც შიშის გვრიდა ყველას ნა-
ციონალური გვარდიის შეხვედრა. სალდათები,
რომლებიც ტყვეებს დაჰყვებოდნენ, ზშირათ
ყოველად უმიზეზოთ იჭერდენ გზაში გამვლეოებს.
საკმაო იყო უბრალოთ ჩაცმული ყოფილიყო
ადამიანი, რომ მაშინვე იჭერდენ. ამ დღეებში
გამოაგონეს „აჯანყებულის“ სახე (ფაზია) და
ყველას ვისაც ამ გამოგონებულ სახე, მიუგავდა
სახე მაშინვე იჭერდენ. გზაში ტუსალებს კრინ-
ტის დაძვრა არ შექლოთ. საკმაჩისი იყო ვინმეს
ერთი სიტყვა წარმოეთქვა, რომ მაშინვე იქვე
გააგორებდენ. ყოველ მხრიდან მათ გზაში ჯარი
ერთყა და რომ რომელიმე მათგანს გაქცევა არ
შესძლებდა ჯარი სასტიკ თვალყურს ადევნებდა
მათ. ყველა თითქმის ერთი ე-თმანეთზე იყო
მიკრული და ისე მოელოდნენ ტუსალები უმეტეს

ნაწილათ ღამით გადაჰყავდათ სატუსალოში და ეს კადევ უფრო მეტ საზარელ გავლენას ახდენდა მათზე.

როცა ისეთ ადამიანს ჩაუვარდება თოფი ხელში, რომელსაც ის თავის დღეში არ უნახავს, მას იმდენათ აშლილი აქვს სროლის საღერღელი, რომ ერთი თოფის გასროლა ერთ რამეს ურჩევნია. ასეთ მდგომარეობაში იყვენ პროვინციელი გვარდიელები, იმათ იმდენათ აშლილი ქონდათ სროლის საღერღელი, რომ თავისიანებს და სხვებს აღარ არჩევდენ და ხშირათ თავის ამხანაგ სალდათებს ესროდენ თოფს, როცა იგინი ტყვეებს აცილებდენ. ასეთი ამბავი მოხდა კარუსელის მოედანზე, სადაც გვარდიელებს სალდათები ტყვეები ეგონათ და თოფები დაუშინეს და ბევრი მათგანი დახოცეს. ამ არეულობის დროს ბევრმა ტყვეებთაგანმა მოინდომეს გაქცევა, მას. როგორც კი ვინმეს ეზოში შევარდებოდენ შეშინებული სახლის პატრონები ქუჩაში ერეკებოდენ, სადაც მათ სალდათების ტყვიები ელოდათ ამ დროს ტიულიერის სასახლის ქვეშ ორმოებთან მდგომ დაჩაჯებს ეგონათ, რომ ისეა ბრძოლა ატყდა და იმდენათ გაბრაზდენ, რომ მიაყარეს ორმოს პირზე ჩალა წაუკიდეს ცეცხლი და ბოლით გაავსეს ორმო, თანაც თოფებს ესროდენ და უყვიროდენ შიგ მყოფთ „ფრთხილათ, ფრთხილადთათ“ რომ დროზე ამ არეულობა

ბას ზოლო მოღებოდა უთუოთ ყველა ტყევებს დახოკდენ ორმოში.

დაუჯერებელია ის ამბავი, რომ პალე—როიალეა ორმოსთან ხელებ შკრული ტუსალები მოჰყავდათ და იმ სიმალიდან როგორც ბურთს ისე ისროდენ ორმოში. პარლემენტის გადმოცემით პრომელმაც კარგი დიდი ხანი გაატარა იქ და საყურადღებო ცნობები გადმოგვცა, ადამიანი თურმე ბევრ საზარელ გაქვირებას აიტანს. პარლემენტის გადმოცემით აშკარაა თუ რა საზიზღრობის ჩადენა შეუძლია ჩვენ განათლებულ საზოგადოებას, როდესაც მის საფუძველს შეეხება ვინმე, როცა მათ ჩადა ეხსნებათ სისხლის სმის და ზოცვა-ჟღერის.

პალე-როიალოს ორმოში დამწყვედულნი საზოგადოებრივ მდგომარეობაში იყვენ. დაჭრილები ყოველ წუთს სიკვდილს ელოდენ თუმცა დაჭრილები მათ ლაპარაკს არ უშლიდა. მარა იქ მაინც არაერთი ხმაურობა არ ისმოდა. ყველას ხმა ვაეკმინდა და უხმოთ იტანდა უზომო ტანჯვა-წვალებას. ხანდისხან გაისმოდა უზომო ტკივილების გამოწვეული მწარე კვნესა და გიჟების უაზრო ხარხარი. როგორც ყველგან გიჟები აქაც ბევრი იყო. ენა ვერ გამოსთქვამს რა ხდებოდა ამ ჯურღმულში. აგერ ერთი ტუსალი ხმა მალლა ლოცვას კითხულობს, იქ მეორე ამბობს თავი უნდა ჩამოვიხრჩოვო და როგორც გამხეცებული ნადირი გარბის ერთი კუთხიდან მეორისკენ და ისე ასრულებს თავის განზრახვას, რომ ხელს აოავინ უშლის. აგერ ერთი ხმა მალლა გაჰყვირის და საშინლათ ლანძღავს გვარდიის სალდათებს,

რომლებიც მათ დარაჯობენ: „გვარდიაში ჩემი ღვიძლი შეიღია და მომკლეს აბა იმან ნე“. ის მამის მკვლელი გახდება“. აქ ყვირილზე დარაჯი ტყვირიოდა კიდევ ერთი ხმა და გესვრი; მარა ეს მუქარა ვერ მოქმედებდა. ორმოს კუთხეში ერთი ერთმანეთზე ეყარენ დაჭრილები, რომლებიც სისხლისაგან იცლებოდნენ და ყოველ წუთში ელოდნენ სიცოცხლისაგან განთავისუფლებას.

როცა დაჭრილები სალდათების ზეხის ხმას გაიგონებდნენ გულგრილათ ამბობდნენ, ეხლა კი მოვიდა დრო დაგვხოცავენო. გამწარებული დატროციები წყალს თხოულობდნენ და საცოდადათ ბლაოდნენ ან წყალი ან სიკვდილიო.

ხანდისხან მოაწოდებდნენ ლიტრით წყალს და უნდა გეყურებიან რა ამბავი ხდებოდა მაშინ იქ. როცა ერთი სვამდა მეორე ისეთი თვალეებით მისჩერებოდა თითქო ჩაყლაპვას უბრებოდა და გამხდარ ტუჩებს საცოდავად აწკლაპუნებდა. სმის დროს ხშირათ წყალში კრილობის სისხლი ერეოდა, მარა ამ საზარელ სასმელსაც ი'ე ეწაფებოდნენ დაჭრილები, როგორც უკვდავების წყაროს. მოიკლავდნენ თუ არა წყურვილს დაჭრილთა ტანჯვა ერთი ორათ სუსტდებოდა. ხან აქ ხან იქ გაისმოდა საზარელი ოხვრა: „ოხ ჩემო შეიღებო! ოხ ჩემო ცოლო! ღმერთო, ვინ გაჩენთ თქვენთ ეხლა“ და სხვა. ამ ოხვრა კვნესას მხეც სალდათების ხარხარი და თოჯის გრილი უერთდებოდა.

ამ საზოგადოების ტანჯვა წვალებას ანათ არ მოელო ბოლო. ორი დღის შემდეგ განი გამოიყვანეს და ხელებ შეკრული სხვა სატუსა-

ლოსკენ გაგზავნეს: ხელებ შეკრული და ცემა-ტყეპით როგორც აჩრდილება ისე მიბობდვიდნენ ეს საცოდ ვები. ბევრი მათგანი ორმოდან ამოსვლისთანვე როგორც მკვდრები ისე დაეცენ მიწაზე. მათ გაფითრებულ პირის სახეზე მხოლოდ ერთი სიტყვა იყო აღბეჭდილი „წყალი“ ასე წაათრიეს ეს ბედკრულნი სავათმყოფოში.

მარა იქაც ვერ იქმნენ ეს ბედკრულნი მოსვენებით, იქაც სავათმყოფოს გარშემო დარაჯები იდგენ და ისეთივე სასტიკათ ეპყრობოდენ, როგორც ორმოებში, მთელი დღე და ღამე სასტიკათ თვალს ადევნებდენ მათ და იმის ნებასაც კი არ აძლევდენ, რომ ერთი მეორეს დალაპარაკებოდენ და ამით ცოტა შეემსუბუქებიათ თავიანთი ტანჯვა. საკმარისი იყო დაჭრილს ერთი ხმა ამოეღო, ან ერთი მწარეთ დაეკვნესა, რომ დარაჯი მზათ იყო იქვე მოეკლა.

იმდენათ გამხეცებული იყვნენ გვარდიის სალდათები რომ როცა რომელიმე დაჭრილი პოდვას დაიწყებდა უყვაროდენ: „ჩუმ:თ, თორემ გესვრათო“, უთუოთ ყველა დაჭრილებს დახოცავდენ, რომ სტუდენტებს არ შეეშალათ მათთვის ხელი. საზოგადოთ ავათმყოფის მომვლელი ქალები გულ-ქვანი აჩიან და ერთი დაჭრილის სიტყვით ამ სავათმყოფოში იმათი ხმა ისე ეჩვენებოდათ თურმე, როგორც საკუთარი დედის. ერთი მათი დანახვა დაჭრილებს იმედს უღვიძებდათ

თურმე, რომ იგინი იხსნიდენ მათ მტარვალ და-
რჯულებიდან. სავადმყოფოში მუდამ დღე ნაციონალ-
ნალური გვარდიის აუარებელი სალდათები მი-
დიოდენ, რომ ახლოს ენახათ აჯანყებულნი.

რადგან ნაციონალურმა გვარდიამ როგორც
საზოგადოთ ეს აზრი იყო გამეფებული „გადა-
რჩინა საზოგადოება“, მას შეეძლო რასაც მოი-
სურვებოდა, ის ექნა დამშლელი არავინ ყავდათ.
ექიმებს კონტის დაძვრაც არ შეეძლოთ, რაც
იგინი საავადმყოფოში შედიოდენ. პროვინციი-
დან მოსულ ნაციონალურ გვარდიის სალდათების
თავგასულობას საზღვარი აღარ ქონდა. სანამ
უკან დაბრუნებდენ იგინი ურცხვათ ეკიდებოდენ
დაჭრილებს სავადმყოფოში და ხმალ ამოწვდი-
ლნი სიკვდილს ემუქრებოდენ.

სავადმყოფოში დაჭრილი გვარდიელებიც
იყვენ მარა იმათი საწოლები ცალკე იყო გამა-
რთული.

როცა მარამ ჰკითხა პროფესორ რუს რამდე-
ნია გვარდიელთა დაჭრილი სავადმყოფოში და რამ-
დენი აჯანყებულთაგანიო შესანიშნავმა ქირურგმა
იმდენი გამბედაობა გამოიჩინა, რომ თამამათ
უპასუხა: „არ შემძლია ამის პასუხი მოგცეთ,
რადგან მე მხოლოდ დაჭრილებს და ავადმყოფებს
ვხედავ აქ, სხვას არავისო“.

ასე დიდებულათ ისახელა თავი საფრენგე-
თის ბურჟუაზიამ 1848 წელს.

ახლად გაწყობილი

მსწრაფლ-მბეჭდავი

„**ლ ა მ კ ა რ ი**“

სემენოვის ქუჩა № 4 ნ. გ. ქართულიშილის
სახლებში.

იღებს და ასრულებს ყოველგვარ სასტამბო საქმეს
მსწრაფად და იათათ.

იქვე იყიდება ფას დაკლებით ყოველივე
ახალი და ძველი გამოცემული წიგნები: კ. თა-
ვართქილაძის, „გამომცემელთა ამხანაგობების“,
წერა კითხვის საზოგადოების, ვ. გადელიას და
სხვა და სხვა.

ფოსტის ადრესი: Тифлисъ К. Таварткиладзе.

ფასი ერთი შაური . 990.